

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΝΟΠΕ-Νομικό τμήμα

Λουκία Κοντού

ΑΜ.:1340200200230

Δ' εξάμηνο

Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα

**Διδάσκοντες:καθ. Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος
λεκτ. Σπύρος Βλαχόπουλος**

***«Συνταγματικά δικαιώματα
στις οικογενειακές σχέσεις»***

Ιούνιος 2004

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ, σελ.4

A. Το πεδίο εφαρμογής των συνταγματικών δικαιωμάτων,σελ.4

B. Το θέμα, σελ.5

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Σχέσεις μεταξύ των συζύγων, σελ.6

A. Αρχή της ισότητας των φύλων(Σ.4 παρ2), σελ.6

B. Ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας(Σ.5 παρ.1), σελ.7

1. Επώνυμο και ιθαγένεια

2. Κατοικία

3 Θρησκευτική ελευθερία

4. Ελευθερία πολιτικής έκφρασης

Γ. Δικαίωμα εργασίας(Σ.9 παρ.1), σελ.10

Δ. Δικαίωμα ιδιωτικού βίου(Σ.9 παρ.1), σελ.10

1.Σεξουαλική ελευθερία

2.Απόφαση για ίδρυση οικογένειας

3.Απόρρητο της επικοινωνίας(Σ.19)

4. Άσυλο της κατοικίας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Σχέσεις γονέων και τέκνων, σελ.14

A. Η παιδική ηλικία(Σ.21 παρ.1), σελ.14

B. Η γενική αρχή της ισότητας(Σ.4 παρ2), σελ.15

Γ. Ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας(Σ.5 παρ.1), σελ.15

1. Το πλαίσιο της γονικής μέριμνας

2. Επώνυμο

3. Ονοματοδοσία

4. Κατοικία

5. Θρησκευτική ελευθερία

6. Ελευθερία πολιτικής έκφρασης

Δ. Όρια του σωφρονισμού, σελ.19

E. Ελευθερία παιδείας, σελ.19

ΣΤ. Δικαίωμα εργασίας(Σ.22)

Z. Δικαίωμα δικαστικής προστασίας(Σ.20), σελ.20

Η. Δικαίωμα στη ζωή και την υγεία(Σ.5 παρ.2), σελ.20

Θ. Δικαίωμα επικοινωνίας. Σελ.20

ΒΑΣΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ, σελ.22

ΠΕΡΙΛΗΨΗ,σελ.23

ΒΑΣΙΚΑ ΛΗΜΜΑΤΑ,σελ.24

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ,σελ.26

ΠΙΝΑΚΑΣ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ, σελ.28

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Α. ΤΟ ΠΕΔΙΟ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στο Σύνταγμα έχουν αποτελέσει κυρίως στο παρελθόν αντικείμενο διχογνωμίας ως προς το πεδίο ισχύος τους. Κατά την παραδοσιακή θεωρία των ατομικών δικαιωμάτων, τα συνταγματικά δικαιώματα αποτελούν υποκειμενικά δίκαια που εφαρμόζονται αποκλειστικά στις σχέσεις κράτους-ιδιωτών. Στο πλαίσιο της αντίληψης αυτής, που διαχωρίζει σαφώς το δημόσιο από το ιδιωτικό δίκαιο, εμφανίζεται το πρόβλημα της τριτενέργειας, της ενέργειας δηλαδή των θεμελιωδών δικαιωμάτων και στις διαπροσωπικές σχέσεις. Στην Ελλάδα δεν αφήνει πλέον αμφιβολία η διάταξη του άρθρου 25 παρ.1 εδ.γ κατά την οποία: « τα δικαιώματα αυτά ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν¹.»

Άλλωστε, η παραδοσιακή ατομικιστική αντίληψη είχε αρχίσει ήδη να υποχωρεί με την εμφάνιση της θεωρίας των θεσμικών εγγυήσεων κατά την οποία το Σύνταγμα κατοχυρώνει ταυτόχρονα υποκειμενικά δικαιώματα, αντικειμενικές αρχές και θεσμούς. Η τελευταίοι αποτελούν το πλαίσιο άσκησης των συνταγματικών δικαιωμάτων. Ξεχωριστό ενδιαφέρον έχει η εφαρμογή των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο πλαίσιο του θεσμού της οικογένειας.

¹ 1. Ο Δαχτόγλου Δ.Π. (Σύνταγματικό Δίκαιο. Ατομικά δικαιώματα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ.102-105) αρνείται την άμεση εφαρμογή των ατομικών δικαιωμάτων στις ιδιωτικές σχέσεις και δέχεται μόνο μια ορισμένη τριτενέργεια τους, η οποία επιβάλλεται από τη διακινδύνευσή τους και από φορείς μη δημόσιας(οικονομικής ή κοινωνικής) εξουσίας. Κατά τον Χρυσόγονο Χ.Κ., (Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα 1998, σελ.58-59): «Το ζήτημα του κύκλου των αποδεκτών κάθε συνταγματικού δικαιώματος εξαρτάται πρώτιστα από τη συνταγματική διάταξη η οποία το καθιερώνει...Έτσι ορισμένα δικαιώματα μπορούν να ισχύουν erga omnes και άλλα μόνο έναντι του κράτους.» Ο Μάνεσης Α., (Συνταγματικά δικαιώματα. Ατομικές ελευθερίες. Πανεπιστημιακές παραδόσεις, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, σελ.52-54) εντοπίζει την τριτενέργεια σε περιπτώσεις άσκησης οικονομικής υψής ιδιωτικής εξουσίας. Αντίθετη η Ηλιοπούλου-Στράγγα Τ., (Η τριτενέργεια των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων του Συντάγματος 1975, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1990, σελ.12). Τέλος ο Δημητρόπουλος Γ.Α., (Τα αμυντικά δικαιώματα του ανθρώπου και η μεταβολή της έννομης τάξεως, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1981, σελ.22-26) δέχεται την εφαρμογή στις διαπροσωπικές σχέσεις του αμυντικού περιεχομένου όλων των θεμελιωδών δικαιωμάτων και προτείνει την αντικατάσταση του όρου «τριτενέργεια» με τον όρο «απόλυτη αμυντική» ή «διαπροσωπική ενέργεια».

B. ΤΟ ΘΕΜΑ

Στο άρθρο 21 παρ.1 του Συντάγματος κατοχυρώνεται και προστατεύεται ο θεσμός του γάμου. Από τη συνταγματική διάταξη απορρέουν το δικαίωμα σύναψης ή μη γάμου και η ελευθερία επιλογής συζύγου, τα οποία συνάγονται από την ελευθερία αναπτύξεως της προσωπικότητας.² Αυτοτελής είναι η προστασία της οικογένειας από την οποία προκύπτουν τα δικαιώματα δημιουργίας και συμμετοχής σ' αυτήν.³ Εφ' όσον εγκαταλείφθηκε ο πλήρης διαχωρισμός δημοσίου και ιδιωτικού δικαίου και η έννομη τάξη αντιμετωπίζεται πλέον ως ενιαία, τα θεμελιώδη δικαιώματα ισχύουν άμεσα στις οικογενειακές σχέσεις. Το ζήτημα εντοπίζεται κυρίως στις σχέσεις μεταξύ των δύο συζύγων και στις σχέσεις γονέων και τέκνων. Στην τελευταία μάλιστα περίπτωση ενόψει και της προστασίας της παιδικής ηλικίας στο άρθρο 21 παρ.1 του Συντάγματος τα θεμελιώδη δικαιώματα του παιδιού περιορίζουν την εξουσία του ασκούντος την επιμέλεια.

Παρακάτω θα δούμε ότι αν ένα δικαίωμα παρουσιάζει ένα ή περισσότερα κοινά αντικειμενικά στοιχεία με το θεσμό της οικογένειας, αν δηλαδή υφίσταται αιτιώδης συνάφεια ανάμεσα στο δικαίωμα και το θεσμό, το πρώτο περιορίζεται ή αλλιώς προσαρμόζεται θεσμικά.

² Ράικου Γ.Α., Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου. Τα θεμελιώδη δικαιώματα, τεύχος β, σελ.101-102.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ:

ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΣΥΖΥΓΩΝ

Α. Αρχή της ισότητας των φύλων (Σ.4 παρ.2)

Πριν την τροποποίηση του Αστικού Κώδικα με το ν. 1329/1983, η γυναίκα αποκλειστικά «διεύθυνε τα του οίκου» υπό την επίβλεψη του «αρχηγού της οικογένειας» συμμετέχοντας σε μια οικογενειακή ζωή οργανωμένη με βάση τα ανδροκρατικά ήθη. Ο άνδρας είχε απόλυτο δικαίωμα να αποφασίζει για ό,τι αφορούσε στο συζυγικό βίο. Η γυναίκα λόγω της κατωτερότητας της κοινωνικής της θέσης ήταν υποχρεωμένη να έχει ως νόμιμη κατοικία την κατοικία του συζύγου της και να λαμβάνει το επώνυμό του μετά το γάμο, ενώ δεν αποκτούσε ούτε διαχειριζόταν προσωπική περιουσία, με αποτέλεσμα σπανίως να μπορεί να συναλλαγεί στο όνομα και για λογαριασμό της. Δικαιούτο να εργάζεται εξωοικιακά μόνο με τη συναίνεση του συζύγου της και εφόσον ήταν ανήλικη και ορφανή από πατέρα, ετίθετο υπό την κηδεμονία του.

Οι ανωτέρω ρυθμίσεις κρίθηκαν σαφώς αντισυνταγματικές με την ψήφιση του Συντάγματος του 1975, το οποίο καθιέρωνε την αρχή της ισότητας των φύλων στο άρθρο 4 παρ.2: «Οι Έλληνες και οι Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις.» Καταργήθηκε λοιπόν ο θεμελιακός δυϊσμός δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του άνδρα και της γυναίκας. Το νέο καθεστώς των συζυγικών σχέσεων μετά τη μεταρρύθμιση του 1983 είναι προσανατολισμένο στην ιδέα της ισότητας, η οποία διέπει την εφαρμογή όλων των συνταγματικών δικαιωμάτων στο πλαίσιο της οικογένειας.

Αμοιβαία θεμελιώδης υποχρέωση των συζύγων είναι η υποχρέωση για συμβίωση, από την οποία απορρέουν επιμέρους υποχρεώσεις κυρίως όσον αφορά στη συνοίκηση, την αποκλειστικότητα των γενετησίων σχέσεων, την αμοιβαία εμπιστοσύνη, την υποχρέωση συναπόφασης για όλα τα θέματα της οικογενειακής ζωής, την επικοινωνία, την συμπαράσταση⁴

³ Χρυσογόνου Χ.Κ., Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα σελ.31: «Στο άρθρο 21 παρ.1 Σ. βρίσκουν έρεισμα το ατομικό δικαίωμα για ίδρυση οικογένειας, το κοινωνικό δικαίωμα της προστασίας της οικογένειας και η θεσμική εγγύηση της οικογένειας.»

⁴ Για τη συμβίωση ως εκδήλωση αυτοκαθορισμού βλ. Βιδάλη Κ. Τάκη, Η συνταγματική διάσταση της εξουσίας στο γάμο και την οικογένεια. Ατομικές ελευθερίες και θεσμικοί μετασχηματισμοί, έκδοση Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα Κομοτηνή 1996, σελ.307-314.

Β. Ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας (Σ. 5 παρ.1)

Άμεση σχέση με την ισότητα των φύλων έχει το άρθρο 5 παρ.1 του Συντάγματος στο οποίο θεμελιώνεται το ατομικό δικαίωμα του ανθρώπου να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας.

1.Επώνυμο και ιθαγένεια

Το επώνυμο αποτελεί στοιχείο δηλωτικό της ιδιαίτερης ταυτότητας του ατόμου στην κοινωνική ζωή και προστατεύεται από το Σύνταγμα ως μέρος της προσωπικότητας. Η υπό το προϊσχύσαν δίκαιο υποχρεωτική αλλαγή του επωνύμου της γυναίκας μετά το γάμο την έβλαπτε σαφώς στην προσωπικότητά της (εφόσον ήταν αυθαίρετη νομοθετική επιλογή) αλλά κυρίως στην επαγγελματική και κοινωνική της υπόσταση.⁵

Ωστόσο με την ισχύουσα ρύθμιση του ν.1329/1983(1388 παρ.1 Α.Κ.) θεσπίστηκε το αμετάβλητο του επωνύμου στις έννομες σχέσεις και η δυνατότητα χρησιμοποίησης του επωνύμου του συζύγου μόνο στις κοινωνικές σχέσεις και με τη συναίνεση του τελευταίου. Ευνοείται κατ' αυτόν τον τρόπο η ελευθερία ανάπτυξης της προσωπικότητας και η ανεξαρτησία της επαγγελματικής και οικονομικής δραστηριότητας των γυναικών.

Ως στοιχείο της προσωπικότητας προστατεύεται και η ιθαγένεια. Προκειμένου να τονιστεί η ανεξαρτησία της προσωπικότητας του ενός συζύγου έναντι του άλλου σε περίπτωση γάμου μεταξύ ατόμων διαφορετικής ιθαγένειας κανένας δεν στερείται την ιθαγένεια του χωρίς τη συναίνεση του. Από την άλλη η δυνατότητα εκούσιας αποκτήσεως της ιθαγένειας του άλλου συζύγου έχει ιδιαίτερη σημασία κυρίως για την ελεύθερη ανάπτυξη οικονομικής δραστηριότητας σε ξένη χώρα.⁶

Τόσο η σύναψη όσο και η διατήρηση του γάμου αποτελούν εκδήλωση αυτοκαθορισμού. Ορθά λοιπόν η 6484/1985 Εφ.Αθ., Ελλ.Δικ. 1986, σελ.119 αποφάνθηκε ότι η τετραετής διάσταση ως λόγος διαζυγίου δεν αντίκειται στη συνταγματική προστασία της οικογένειας.

⁵ Ανδρουλιδάκη Ισμ., Οι ισότιμοι σύζυγοι, Αθήναι 1977, σελ.234-237.

2. Κατοικία

Η κατοικία είναι ο σταθερός νομικός δεσμός του φυσικού προσώπου προς ορισμένο τόπο και αποτελεί μόνιμα το κέντρο της κοινωνικής και οικονομικής δραστηριότητας του. Η ελευθερία επιλογής του τόπου εγκαταστάσεως είναι δικαίωμα προστατευόμενο από το Σύνταγμα στα άρθρα 5 παρ.1, αλλά και 4(ελευθερία διακίνησης και εγκατάστασης). Ωστόσο η θεμελιώδης αμοιβαία υποχρέωση συμβίωσης των συζύγων περιλαμβάνει και το ειδικότερο καθήκον για συνοίκηση. Πρόκειται για οικειοθελή αυτοπεριορισμό της προσωπικής ελευθερίας, που πηγάζει από τη σύμβαση του γάμου, με αποτέλεσμα το δικαίωμα ελεύθερης επιλογής κατοικίας να προσαρμόζεται θεσμικά.

Οι δύο σύζυγοι αποφασίζουν από κοινού για την κατοικία τους με βάση την αρχή της ισότητας και λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες της οικογένειας και τα ατομικά συμφέροντα του καθενός. Αυθαίρετη επιλογή της κατοικίας εκ μέρους του ενός συζύγου αποτελεί προσβολή στην σφαίρα της προσωπικότητας του άλλου και συγκεκριμένα στην ελευθερία διακίνησης κι εγκατάστασης. Από την άλλη, αν ο ένας σύζυγος είναι υποχρεωμένος λόγω κυρίως επαγγελματικών υποχρεώσεων να διαμένει σε ορισμένο τόπο, ο άλλος οφείλει να τον ακολουθήσει έστω κι αν διαφωνεί⁷. Αν, όμως και οι δύο σύζυγοι έχουν επαγγελματικά ενδιαφέροντα σε διαφορετικούς τόπους, δημιουργείται δικαίωμα χωριστής κατοικίας. Άλλωστε, κάθε σύζυγος έχει δικαίωμα ν' αποκτή ιδιαίτερη επαγγελματική κατοικία χωρίς τη συναίνεση του άλλου. Η επαγγελματική κατοικία δεν αποτελεί συστατικό στοιχείο του γάμου, άρα δεν περιορίζεται στο πλαίσιο του θεσμού.

Η επιλογή της κατοικίας συνδέεται με αντικειμενικά κριτήρια, το βασικότερο των οποίων είναι η οικονομική κατάσταση της οικογένειας. Η άρνηση λοιπόν του ενός συζύγου να μεταβεί σε κατοικία λιγότερο πολυτελή όταν οικονομικοί λόγοι το επιβάλλουν δεν είναι επιτρεπτή.⁸

⁶ Σκουλούδη Ζαχαρίου, Συζυγικά σχέσεις και οικονομικά συνέπειαι, Εκδοτικός οίκος: Αφοί Π. Σάκκουλα Σανταρόζα Ι, Αθήνα 1984, σελ.40.

⁷ Ανδρουλιδάκη Ισμ., Οι ισότιμοι σύζυγοι, Αθήνα 1977, σελ.214-215.

⁸ Δημητρόπουλου Γ. Ανδρέα, Συνταγματικά δικαιώματα, παραδόσεις Συνταγματικού δικαίου, τόμος ΙΙΙ, Γ' έκδοση, Αθήνα 2004, σελ.221-222.

Η υποχρέωση συνοίκησης δεν επεκτείνεται και στους συγγενείς κάθε συζύγου, εκτός αν επιβάλλεται από λόγους οικονομικής δυσχέρειας (οπότε εφαρμόζονται οι διατάξεις για τη διατροφή συγγενών) ή υφίστανται ανήλικα τέκνα τα οποία κατά το άρθρο 56 παρ.1 Α.Κ. έχουν ως νόμιμη κατοικία εκείνη του γονέως τους.

3. Θρησκευτική ελευθερία

Η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης αποτελεί στοιχείο της προσωπικότητας αλλά κατοχυρώνεται και στο άρθρο 13 του Συντάγματος. Οι θρησκευτικές πεποιθήσεις κάθε συζύγου δεν έχουν σχέση με τη φύση και τη λειτουργία του γάμου, δεν υφίσταται δηλαδή αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ τους. Επομένως, κάθε σύζυγος οφείλει να σέβεται και να μην επεμβαίνει στα θρησκευτικά ζητήματα του άλλου. Αν, όμως ο ένας απ' τους δύο λόγω υπερβολικής ενασχόλησης με συγκεκριμένη θρησκεία παραμελεί τις οικογενειακές του υποχρεώσεις, θεωρείται ότι ο γάμος έχει κλονιστεί.

Με βάση τα παραπάνω, η ρύθμιση του προϊσχύσαντος δικαίου, σύμφωνα με την οποία απαγορευόταν ο γάμος αλλοθρήσκων, ήταν σαφώς αντισυνταγματική.

4. Ελευθερία πολιτικής έκφρασης

Αιτιώδης συνάφεια δεν υφίσταται ούτε μεταξύ του θεσμού του γάμου και των πολιτικών πεποιθήσεων των συζύγων. Κατά συνέπεια, κάθε σύζυγος έχει το δικαίωμα να συμμετέχει στην πολιτική ζωή και να γίνεται μέλος πολιτικού κόμματος ανεξάρτητα από τις πολιτικές επιλογές του άλλου συζύγου. Υπάρχει όμως κι εδώ περίπτωση η έγγαμη συμβίωση να κλονιστεί αν η ανάπτυξη πολιτικής δραστηριότητας γίνεται αιτία παραμέλησης των οικογενειακών υποχρεώσεων.

Γ. Δικαίωμα εργασίας (Σ. 22)

Το δικαίωμα εργασίας ως ατομικό δικαίωμα προστατεύεται συνταγματικά από το άρθρο 22 παρ.1 αλλά και από τη γενική ρήτρα του άρθρου 5 παρ.1 για

την προσωπικότητα. Σε αντίθεση με τον προισχύσαντα Αστικό κώδικα που καθήλωνε τη γυναίκα στις οικιακές εργασίες, κατά το σύγχρονο δίκαιο και οι δύο σύζυγοι μπορούν ελεύθερα να αναπτύξουν την επαγγελματική τους δραστηριότητα, εξυπηρετώντας τις ανάγκες της οικογένειας.⁹ Δικαιούνται, λοιπόν, να αποφασίζουν για όλα τα θέματα του συζυγικού βίου χωρίς, όμως, να εμποδίζεται η επαγγελματική δραστηριότητα κανενός από τους συζύγους.¹⁰

Στο πλαίσιο του γάμου, ωστόσο η συνταγματική αυτή ελευθερία προσαρμόζεται θεσμικά. Το δικαίωμα εργασίας μεταβάλλεται σε υποχρέωση, η οποία απορρέει από τη φύση της συμβίωσης και το καθήκον συνεισφοράς στα βάρη της οικογένειας. Κάθε σύζυγος οφείλει να εναρμονίζει την εξωοικιακή με την οικιακή του εργασία και το καθήκον συμπαράστασης για τη λειτουργία της οικογένειας. Εάν, όμως, ο ένας συνεισφέρει οικονομικά με την εργασία του πολλαπλάσια σε σχέση με τον άλλο, είναι εύλογη η αξίωσή του να αφιερώνει λιγότερο χρόνο στις οικιακές εργασίες.¹¹

Άλλωστε σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν ο γάμος και οι οικογενειακές ανάγκες και στην επιλογή του επαγγέλματος. Έτσι κάθε σύζυγος οφείλει να επιλέγει ένα επικερδές επάγγελμα, ώστε να ανταποκρίνεται στα οικογενειακά βάρη.¹²

Αξιοσημείωτη είναι η αντισυνταγματική διάταξη του άρθρου 4 του εμπορικού νόμου, σύμφωνα με την οποία μια γυναίκα δεν μπορεί να εμπορευείται χωρίς τη συναίνεση του συζύγου της.

Δ. Δικαίωμα ιδιωτικού βίου (Σ. 9 παρ.1)

1. Σεξουαλική ελευθερία

Το δικαίωμα ιδιωτικού βίου και γενικά η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας περιλαμβάνουν αναμφισβήτητα την αυτοδιάθεση του ατόμου στο σεξουαλικό πεδίο.¹³ Ήδη, όμως, με τη σύναψη του γάμου οι σύζυγοι έχουν αναλάβει την υποχρέωση πίστης, η οποία αποτυπώνει την αποκλειστικότητα

⁹ Βλ. άρθρο 1389 εδ. α' Α.Κ.

¹⁰ Βλ. άρθρο 1387 εδ. γ'.

¹¹ Ανδρουλιδάκη Ισμ., Οι ισότιμοι σύζυγοι, Αθήναι 1977, σελ.264-267.

¹² Σκουλούδη Ζαχαρίου, Συζυγικά σχέσεις και οικονομικά συνέπειαι, εκδοτικός οίκος: Αφοί Π. Σάκκουλα Σανταρόζα 1, Αθήναι 1984, σελ.48.

¹³ Ράικου Γ. Αθανασίου, Παραδόσεις Συνταγματικού δικαίου. Τα θεμελιώδη δικαιώματα, τεύχος β', εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα- Αθήνα/ Κομοτηνή Αθήνα 1984, σελ.102.

των σεξουαλικών σχέσεων.¹⁴ Οι γενετήσιες επαφές κάθε συζύγου αφορούν, δηλαδή, ταυτόχρονα και τον άλλον. Εντούτοις, η πίστη ως μονογαμική σχέση δεν είναι δυνατόν να συνεπάγεται την κατάργηση της σεξουαλικής ελευθερίας και τη μετατροπή της σε υποχρέωση.¹⁵ Κατ' άλλη άποψη, οι σύζυγοι υποχρεούνται σε συνεύρεση και η αδικαιολόγητη άρνηση του ενός αποτελεί βαριά αθέτηση της υποχρέωσης για συμβίωση.¹⁶ Ωστόσο, μάλλον πρέπει να δεχτούμε ότι η σεξουαλική ελευθερία παραμένει δικαίωμα των συζύγων οι οποίοι διατηρούν και την επιλογή να μην το ασκήσουν.

2. Απόφαση για ίδρυση οικογένειας

Η ίδρυση οικογένειας εντάσσεται στο πλαίσιο της ιδιωτικής ζωής του ατόμου, ενώ προστατεύεται και από το άρθρο 21 παρ.1 του Συντάγματος. Η συνηθέστερη μορφή οικογένειας είναι το αποτέλεσμα της βιολογικής αναπαραγωγής στο πλαίσιο των συζυγικών σχέσεων. Οι σύζυγοι από κοινού αποφασίζουν για τη γέννηση ή όχι τέκνων. Πρόβλημα δημιουργείται, όμως στην περίπτωση διαφωνίας τους.

Ειδικό θέμα αποτελεί το δικαίωμα ή όχι της γυναίκας να προβαίνει σε άμβλωση ανεξάρτητα ή και αντίθετα από τη θέληση του συζύγου της. Κατά μία άποψη, αυτό είναι αντίθετο προς τη φύση του γάμου, του οποίου προορισμός είναι η ίδρυση οικογένειας.¹⁷ Ωστόσο η αυτοτελής συνταγματική προστασία της οικογένειας σε σχέση με το γάμο συνηγορεί υπέρ της άποψης ότι η ίδρυση οικογένειας δεν αποτελεί απαραίτητα επακόλουθο του γάμου. Ορθότερο είναι λοιπόν να πούμε ότι η συνέχιση της εγκυμοσύνης από τη γυναίκα παρά τη θέλησή της προσβάλλει την ανθρώπινη αξία όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 2

¹⁴ βλ. την 735/1993 Εφ. Θεσσαλ., Αρμεν. 1993, σελ.332 που επιδίκασε χρηματική ικανοποίηση υπέρ του συζύγου και σε βάρος τρίτου ο οποίος συνήψε ερωτικές σχέσεις με τη σύζυγό του και προσέβαλε το δικαίωμά του για συζυγική πίστη και την τιμή του.

¹⁵ Βιδάλη Κ. Τάκη, Η συνταγματική διάσταση της εξουσίας στο γάμο και την οικογένεια. Ατομικές ελευθερίες και θεσμικοί μετασχηματισμοί, έκδοση Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα Κομοτηνή 1996, σελ. 335.

¹⁶ Ανδρουλιδάκη Ισμ., Οι ισότιμοι σύζυγοι, Αθήνα 1977, 220.

παρ.1 του Συντάγματος,¹⁸ αφού αυτή μετατρέπεται σε ένα μέσο προκειμένου να αποκτήσει ο σύζυγός της οικογένεια, όπως επιθυμεί.

3. Απόρρητο της επικοινωνίας (Σ. 19)

Υπό το προϊσχύσαν δίκαιο γινόταν δεκτό ότι ο σύζυγος έχει το δικαίωμα να επεμβαίνει στα προσωπικά ζητήματα της συζύγου και να λαμβάνει γνώση της αλληλογραφίας της. Υπό το ισχύον δίκαιο, πρέπει να εξετάσουμε την προσαρμογή του απορρήτου της επικοινωνίας, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 19 του Συντάγματος, μέσα στο θεσμό του γάμου.

Η ύπαρξη ή μη δικαιώματος του ενός συζύγου να παρακολουθεί την επικοινωνία του άλλου με τρίτους εξαρτάται από το περιεχόμενο αυτής της επικοινωνίας. Πρέπει να γίνει δεκτό ότι αν το περιεχόμενο αφορά σε ζητήματα που συνδέονται αιτιωδώς με το θεσμό του γάμου, όπως η συζυγική πίστη, υφίσταται τέτοιο δικαίωμα. Αντιθέτως, αν η επικοινωνία αφορά σε θέματα άσχετα με το θεσμό του γάμου, όπως επαγγελματικής ή οικονομικής φύσης προβλήματα, η κρυφή παρακολούθηση συνιστά προσβολή του κατοχυρωμένου συνταγματικά δικαιώματος της προσωπικότητας.

Η νομολογία δεν είναι σταθερή ως προς το ζήτημα της επίκλησης μαγνητοταινιών με υποκλεμμένη τηλεφωνική συνδιάλεξη σε δίκες. Ορισμένες αποφάσεις δέχονται ότι η χρήση υποκλοπής μαγνητοταινίας σε κάθε περίπτωση προσβάλλει τη συνταγματικά κατοχυρωμένη προσωπικότητα και καταρρακώνει την αμοιβαία εμπιστοσύνη και πίστη των συζύγων.¹⁹ Άλλες υποστηρίζουν ότι είναι παραδεκτή η επίκληση της μαγνητοταινίας, όταν το περιεχόμενό της προσβάλλει τον ηθικό δεσμό του γάμου.²⁰

¹⁷ Ανδρουλιδάκη Ισμ., ό.π., σελ.220-221.

¹⁸ Βλ. και Βιδάλη Κ. Τάκη, Η συνταγματική διάσταση της εξουσίας στο γάμο και την οικογένεια. Ατομικές ελευθερίες και θεσμικοί μετασχηματισμοί, έκδοση Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα Κομοτηνή 1996, σελ. 341.

¹⁹ Βλ. 341/1983 Μον.Πρωτ.Αθ., ΝοΒ 1983, σελ.1026- 189/1981 Βουλ./ Συμβ.Εφ.Θεσσαλ., Αρμεν. 1981, σελ. 1040- 1782/1981 Εφ.Θεσσαλ., Δίκη 14, σελ. 137- 606/1982 Εφ.Πειρ., Ελλ.Δικ. 1984, σελ.385.

²⁰ Βλ. 7758/1990 Εφ.Αθ., Δίκη 22, σελ.139- 3081/1985 Εφ.Αθ., Δίκη 16, σελ.521- 60/1969 Α.Π., ΝοΒ 1969, σελ.562- 673/1983 Α.Π., Δίκη 14, σελ.445.

Αντίθετος ο Καλαβρός Φ. Κωνσταντίνος, Η μαγνητοταινία στην πολιτική δίκη, Ελλ.Δικ. 1984, σελ.285.

4. Άσυλο της κατοικίας

Ειδική έκφανση της προστασίας της ιδιωτικής ζωής αποτελεί το άσυλο της κατοικίας.

Η νομολογία έχει αποφανθεί ότι η προστασία αυτή έχει προσωπικό, ατομικό χαρακτήρα.. Έτσι η διατάραξη οικιακής ειρήνης από το σύζυγο προκειμένου να διαπιστωθεί μοιχεία της συζύγου είναι πλημμέλημα και η έγκληση της τελευταίας είναι σε κάθε περίπτωση νόμιμη και αυτοτελής.²¹

²¹ 1242/1979 Τριμ.Πλημ.Θεσσαλ., Αρμεν. 1980, σελ.989.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ:
ΣΧΕΣΕΙΣ ΓΟΝΕΩΝ ΚΑΙ ΤΕΚΝΩΝ

Α. Η παιδική ηλικία (Σ. 21 παρ.1)

Στο άρθρο 21 παρ.1 του Συντάγματος προστατεύεται αυτοτελώς σε σχέση με την οικογένεια η παιδική ηλικία. Στη σύγχρονη εποχή έχει καταστεί σαφές ότι και οι ανήλικοι είναι υποκείμενα θεμελιωδών δικαιωμάτων. Σημαντικό ρόλο σ' αυτό διαδραμάτισαν η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα δικαιώματα του ανθρώπου του 1950 και η Διεθνής Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού του 1990, που διασφαλίζει μεταξύ των άλλων τα δικαιώματα των παιδιών για υγεία, εκπαίδευση και αξιοπρεπή διαβίωση.²²

Αν και τα παιδιά είναι φορείς των συνταγματικών ελευθεριών, μόνο ορισμένες από αυτές μπορούν να ασκήσουν αυτοπροσώπως. Τέτοιες είναι κυρίως η προσωπική ελευθερία, η θρησκευτική ελευθερία, η ελευθερία έκφρασης και εκπαίδευσης. Τα υπόλοιπα δικαιώματα ασκούνται από τους νομίμους αντιπροσώπους των παιδιών, δηλαδή τους γονείς τους. Τα κυριότερα παραδείγματα αντιπροσώπευσης είναι στο πλαίσιο της οικονομικής ελευθερίας και του δικαιώματος δικαστικής προστασίας.

Θα πρέπει, ωστόσο, να τεθούν ορισμένα όρια στην αντιπροσώπευση, δεδομένου ότι η τελευταία δεν υπόκειται στον έλεγχο του παιδιού και είναι πιθανόν η άσκηση των δικαιωμάτων να μην είναι ικανοποιητική. Το άρθρο 1511 του Αστικού κώδικα ορίζει ότι: «Κάθε απόφαση των γονέων σχετικά με την άσκηση της γονικής μέριμνας πρέπει να αποβλέπει στο συμφέρον του τέκνου.» Το συμφέρον του τέκνου είναι μια αόριστη νομική έννοια, η οποία αυτοτελώς προστατευόμενη μπορεί να εμποδίσει τη μετατροπή της γονικής μέριμνας σε αυθαίρετη εξουσία.

Σημαντική είναι, επίσης, η αναγνώριση από τον νομοθέτη της γνώμης του παιδιού. Συγκεκριμένα, κατά το άρθρο 1511 παρ.3: «Ανάλογα με την ωριμότητα του τέκνου πρέπει να ζητείται και να συνεκτιμάται η γνώμη του πριν από κάθε απόφαση σχετική με τη γονική μέριμνα, εφόσον η απόφαση αφορά τα συμφέροντά του.» Ο γονέας, λοιπόν, αν και η τελική απόφαση του ανήκει, δεν δικαιούται ν' αγνοεί αδικαιολόγητα και επιμόνως τη γνώμη του παιδιού ανεξαρτήτως του επιπέδου ωριμότητάς του.

²² Fortin Jane, The Human Rights Act 1998, από το συλλογικό έργο «The New Handbook of Children's Rights», edited by Bob Franklin, London and New York, σελ.123.

Άλλωστε, πρέπει να γίνει δεκτό ότι ανάλογα με την ηλικία του παιδιού αυξάνεται προοδευτικά η ικανότητα αυτοπρόσωπης άσκησης των συνταγματικών του δικαιωμάτων. Διευρύνεται, δηλαδή, η αυτονομία του παιδιού, μπορεί να ασκεί ολοένα και περισσότερες ελευθερίες μόνο του, χωρίς την αντιπροσώπευση των γονέων του.²³

Β. Η γενική αρχή της ισότητας (Σ. 4 παρ.2)

Η γενική αρχή της ισότητας του άρθρου 4 παρ.2 του Συντάγματος σε συνδυασμό με την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας του άρθρου 5 παρ.1 και την προστασία της αξίας του ανθρώπου του άρθρου 2 παρ.1 έχουν μεγάλη εφαρμογή στις σχέσεις γονέων και τέκνων. Ο γονέας δεν δικαιούται να προβαίνει σε διακρίσεις ανάμεσα στα παιδιά του με βάση το φύλο, τις πολιτικές ή τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις. Οι ιδιότητες αυτές δεν αποτελούν συστατικά στοιχεία της οικογενειακής σχέσης κι επομένως, τα δικαιώματα του παιδιού δεν περιορίζονται.²⁴

Εναρμονισμένη με τις παραπάνω αρχές είναι η υπό το σύγχρονο δίκαιο εξομοίωση της νομικής μεταχείρισης των εξωγάμων και των γνησίων τέκνων. Ο λόγος της εξομοίωσης ήταν το δικαίωμα του παιδιού που γεννήθηκε χωρίς γάμο των γονέων του να αναπτύξει κι αυτό απρόσκοπτα την προσωπικότητά του, κάτι που δεν ήταν δυνατόν υπό το προισχύσαν δίκαιο.²⁵

Γ. Ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας (Σ.5 παρ.1)

1. Το πλαίσιο της γονικής μέριμνας

Πριν το ν. 1329/1983 το παιδί βρισκόταν κάτω από την απόλυτη κυριαρχία του πατέρα. Αυτός είχε το δικαίωμα και την υποχρέωση να ασκεί την «πατρική εξουσία» για την προστασία του προσώπου και των συμφερόντων του τέκνου. Μόνο αν ο πατέρας ήταν σε αδυναμία να ασκήσει την πατρική εξουσία, έπαιρνε τη θέση του η μητέρα. Η πατρική εξουσία περιελάμβανε το δικαίωμα και καθήκον επιμέλειας και διατροφής του τέκνου, επικοινωνίας μαζί του, διοίκησης της περιουσίας του, επιλογής του κυρίου ονόματός του, δικαστικής

²³ Defossez- Dekeuwer Françoise, Les droits de l' enfant, edition actualisee puf, σελ.31-37.

²⁴ Δημητρόπουλου Γ. Ανδρέα, Συνταγματικά δικαιώματα, παραδόσεις Συνταγματικού δικαίου, τόμος ΙΙΙ, Ι΄ έκδοση, Αθήνα 2004, σελ.213.

εκπροσώπησής του, επιλογής του θρησκευματός και της εκπαίδευσής του, παρακολούθησης της επικοινωνίας του με τρίτους και σωφρονισμού.²⁶ Χαρακτηριστικό είναι ότι ο πατέρας δεν μπορούσε να εξαναγκαστεί δικαστικώς να συμμορφωθεί προς τα παραπάνω καθήκοντα.

Η νομική θέση των παιδιών βελτιώθηκε σημαντικά με την καθιέρωση της αρχής της ισότητας ανδρών και γυναικών, τόσο ως συζύγων, όσο και ως γονέων από το άρθρο 4 παρ.2 του Συντάγματος και το ν. 1329/1983. Η πατρική εξουσία αντικαταστάθηκε από τη γονική μέριμνα. Οι δύο γονείς ασκούν από κοινού τη γονική μέριμνα, που περιλαμβάνει την «επιμέλεια του προσώπου, τη διοίκηση της περιουσίας του και την εκπροσώπηση του τέκνου σε κάθε υπόθεση ή δικαιοπραξία που αφορούν το πρόσωπο ή την περιουσία του.»²⁷ Το συμφέρον και η γνώμη του τέκνου, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, πρέπει σε κάθε περίπτωση να λαμβάνονται υπόψη.

Από την άλλη, αν και η θέση τους σαφώς βελτιώθηκε, τα παιδιά εξακολουθούν να υπόκεινται στη θέληση των γονέων τους, οι οποίοι έχουν σχεδόν απόλυτη ευχέρεια να επεμβαίνουν στην προσωπικότητά τους διαμορφώνοντας τη ανάλογα με τις προσωπικές πεποιθήσεις και συμφέροντά τους.²⁸

Πάντως, ενδεικτική του νέου κλίματος που επικρατεί είναι η διάταξη του άρθρου 1507 του Αστικού κώδικα, κατά την οποία: «Γονείς και τέκνα οφείλουν αμοιβαία μεταξύ τους βοήθεια, στοργή και σεβασμό.»

2. Επώνυμο

Κατά το παλαιό άρθρο 1493 του Αστικού κώδικα: «το τέκνον λαμβάνει το επώνυμο του πατρός.» Με το νόμο 1329/1983, όμως, αν και θεσπίστηκε ο κανόνας του αμεταβλήτου του επωνύμου των συζύγων, εισήχθη ρύθμιση

²⁵ Ματθία Στεφάνου, Η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και οι περιορισμοί της στο ιδιωτικό δίκαιο, από το συλλογικό έργο της Ένωσης Ελλήνων Συνταγματολόγων: Οι συνταγματικές ελευθερίες στην πράξη, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 1986, σελ.116.

²⁶ Μπούτου Γ. Ευάγγελου, Η πατρική εξουσία, Αθήνα 1964, σελ.118-132.

²⁷ 1510 παρ.1 Α.Κ.

²⁸ Μάνεση Ι. Αριστόβουλου, Η πραγμάτωση της συνταγματικής προστασίας της ανήλικης νεότητας στο ισχύον δίκαιο, από το συλλογικό έργο της Εταιρίας Νομικών Βορείου Ελλάδος: «Θέματα γονικής μέριμνας», εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1989, σελ.22-23.

ενδοτικού δικαίου για το επώνυμο των τέκνων.²⁹ Κατά το άρθρο 1505 του Αστικού κώδικα οι γονείς υποχρεούνται να καθορίσουν με κοινή αμετάκλητη δήλωσή τους το επώνυμο των τέκνων τους δίνοντάς τους είτε το επώνυμο ενός από τους δύο είτε συνδυασμό των επωνύμων τους, που σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να περιλαμβάνει περισσότερα από δύο επώνυμα. Αν δεν προβούν στη σχετική δήλωση, τα τέκνα έχουν για επώνυμο το επώνυμο του πατέρα.

Η ανωτέρω ρύθμιση είναι αρκετά εναρμονισμένη με την αρχή της ισότητας των φύλων. Ίσως, όμως, θα ήταν συνταγματικά ορθότερο να οριστεί ότι σε περίπτωση μη δήλωσης τα παιδιά λαμβάνουν διπλό επώνυμο. Επιπλέον, θα έπρεπε να αναγνωριστεί στα παιδιά το δικαίωμα επιλογής του επωνύμου τους όταν ενηλικιωθούν με βάση την αρχή της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας.³⁰

3. Ονοματοδοσία

Η επιλογή του κύριου ονόματος του παιδιού γίνεται από τους γονείς με δήλωση στο ληξιαρχο, ταυτόχρονα με τη δήλωση για τη γέννηση του τέκνου. Σε κάθε περίπτωση το όνομα δεν πρέπει να αντιβαίνει στα χρηστά ήθη.³¹

Σε περίπτωση διαφωνίας των συζύγων ως προς το όνομα αποφασίζει το αρμόδιο δικαστήριο, επιλέγοντας πάντα τη λύση που ανταποκρίνεται στο συμφέρον του τέκνου. Συχνά γίνεται αναφορά στις ελληνικές συνήθειες και παραδόσεις.³² Είναι δυνατή η διόρθωση της ληξιαρχικής πράξης, με βάση την απόφαση του δικαστηρίου, η οποία διατάσσει την αλλαγή του ονόματος.³³

4. Κατοικία

Ο τόπος διαμονής έχει ξεχωριστή σημασία για την ανάπτυξη της προσωπικότητας του τέκνου, αφού αποτελεί το περιβάλλον της κοινωνικοποίησης του.

²⁹ Μάνεση Ι. Αριστόβουλου, Η συνταγματική καθιέρωση ισονομίας ανδρών και γυναικών, από το συλλογικό έργο «Δίκαιο και Πολιτική» 1983, σελ.22.

³⁰ Μάνεση Ι. Αριστόβουλου, Η πραγμάτωση της συνταγματικής προστασίας της ανήλικης νεότητας στο ισχύον δίκαιο, από το συλλογικό έργο της Εταιρίας Νομικών Βορείου Ελλάδος: «Θέματα γονικής μέριμνας», εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1989, σελ.18-19.

³¹ Παπαχρίστου Κ. Θανάση, Εγχειρίδιο Οικογενειακού δικαίου, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα 1998, σελ.281-282.

³² Βλ. π.χ. την 2269/2000, Εφ.Θεσσαλ., Αρμεν. 2001, σελ.210.

³³ 435/1992 Μον.Πρ.Θεσσαλ., Αρμεν. 1993, σελ.133.

Κατά το άρθρο 56 του Αστικού κώδικα οι ανήλικοι έχουν ως νόμιμη κατοικία εκείνη των γονέων τους. Επομένως η ελευθερία επιλογής του τόπου εγκαταστάσεως ασκείται από τους νομίμους αντιπροσώπους του παιδιού, τους γονείς του. Οι τελευταίοι έχουν την ευχέρεια να κρίνουν αν θα λάβουν ή όχι υπόψη τη γνώμη του. Αν, όμως, το παιδί έχει έναν ορισμένο βαθμό ωριμότητας και τα συμφέροντα του βλάπτονται από την επιλογή των γονέων του, μπορεί να επικαλεστεί την προσβολή της ελευθερίας εγκαταστάσεως, εφόσον η γνώμη του αγνοείται αδικαιολόγητα.³⁴

5. Θρησκευτική ελευθερία

Όπως αναφέρθηκε στη σελ.6, οι θρησκευτικές πεποιθήσεις δεν αποτελούν συστατικό στοιχείο των οικογενειακών σχέσεων. Κατά συνέπεια, δε δικαιούται κανένας από τους γονείς να επιβάλλει στα παιδιά του το δικό του θρήσκευμα ή να απαγορεύει την προσχώρησή τους σε άλλο θρησκευτικό δόγμα.³⁵

Η νομολογία έχει αντιμετωπίσει την περίπτωση προσηλυτισμού ανηλίκων τέκνων από την πεντηκοστιανή μητέρα τους.³⁶ Άλλες αποφάσεις έχουν λάβει υπόψη τους το στοιχείο του θρησκευάτος των γονέων προκειμένου να αποφανθούν για την ανάθεση της γονικής μέριμνας.³⁷

6. Ελευθερία πολιτικής έκφρασης

Τα ανήλικα τέκνα δεν έχουν τα δικαιώματα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι που κατοχυρώνονται στο άρθρο 29 παρ1 εδ. α του Συντάγματος. Έχουν όμως τη δυνατότητα να συμμετέχουν στα τμήματα νέων των κομμάτων, όπως ορίζει το άρθρο 29 παρ.1 εδ. β. Κανένας από τους γονείς, λοιπόν, δεν δικαιούται να θέτει φραγμούς στην πολιτική δραστηριότητα των παιδιών του ούτε να προσπαθεί να τους επιβάλλει τις πολιτικές του απόψεις, εφόσον η πολιτική έκφραση δε συνδέεται αιτιωδώς με την οικογενειακή σχέση γονέα- παιδιού.

³⁴ Βλ. την 5/1989 Εφ,Αθ., Αρμεν. 1989, σελ.34.

³⁵ Δημητρόπουλου Γ. Ανδρέα, Συνταγματικά δικαιώματα, παραδόσεις Συνταγματικού δικαίου, τόμος ΙΙΙ, Γ' έκδοση, Αθήνα 2004, σελ.213.

³⁶ 480/1992 Α.Π., Ελλ.Δικ., σελ.1573.

³⁷ Βλ. 245/1986 Μον.Πρωτ.Ηρακλείου, Αρχ.Ν. 1986, σελ.125. Το δικαστήριο δεν ανέθεσε τη γονική μέριμνα στη μητέρα λόγω προσχώρησης της στον χλιασμό. Κρίθηκε ότι αυτό θα έχει δυσμενείς

Δ. Όρια του σωφρονισμού

Στο άρθρο 1516 παρ.2 του Αστικού κώδικα ορίζεται ότι οι γονείς έχουν τη δυνατότητα να λαμβάνουν σωφρονιστικά μέτρα, «εφόσον αυτά είναι παιδαγωγικώς αναγκαία και δεν θίγουν την αξιοπρέπεια του τέκνου».

Με βάση τους περιορισμούς που θέτει ο νόμος, όταν τα μέτρα αυτά είναι αδικαιολόγητα και ειδικά αν περιλαμβάνουν και σωματικές ποινές, προσβάλλεται σαφώς η αξιοπρέπεια του παιδιού, όπως προστατεύεται στα άρθρα 2 παρ.1 και 7 παρ.2 του Συντάγματος. Αυτό κυρίως συμβαίνει όταν δεν έχουν εξαντληθεί όλες οι μέθοδοι σωφρονισμού ή όταν δεν λαμβάνεται υπόψη η ωριμότητα και το συμφέρον του παιδιού.

Ε. Ελευθερία παιδείας

Η ελευθερία της παιδείας αντιπροσωπεύεται αρχικά από τους γονείς με γνώμονα πάντα το συμφέρον του παιδιού. Ανάλογα με την ωριμότητα του παιδιού, όμως, οι γονείς οφείλουν να συνεκτιμούν τη γνώμη του σε κάθε απόφαση για το είδος της εκπαίδευσης που πρόκειται να επιλεγεί. Ειδικά μετά το στάδιο της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, όπου το παιδί βαίνει προς την ενηλικίωση, η γνώμη του πρέπει να έχει πρωτεύοντα ρόλο ιδίως ως προς την επιλογή επαγγελματικής κατεύθυνσης. Σ' αυτό το στάδιο οι γονείς οφείλουν μόνο να συμβουλεύουν και να στηρίζουν οικονομικά το παιδί και όχι να λαμβάνουν αυθαίρετα αποφάσεις για το μέλλον του.³⁸

ΣΤ. Δικαίωμα εργασίας (Σ. 22)

Κατά το άρθρο 136 του Αστικού κώδικα οι ανήλικοι που συμπλήρωσαν το δέκατο πέμπτο έτος της ηλικίας τους μπορούν με τη γενική συναίνεση των προσώπων που ασκούν την επιμέλειά τους να συνάψουν σύμβαση εργασίας. Η ρύθμιση αυτή εναρμονίζει το δικαίωμα εργασίας του ανηλίκου με τη γονική μέριμνα. Εξάλλου σε περίπτωση αδικαιολόγητης άρνησης των γονέων να επιτρέψουν την εργασία, αποφασίζει το δικαστήριο μετά από αίτηση του παιδιού, προστατεύοντας τα συμφέροντα του τελευταίου.

συνέπειες για τα παιδιά μεταξύ των οποίων είναι η απαγόρευση μεταγγίσεως αίματος την οποία εκείνη θα αξίωνε.

³⁸ Βλ. την 2941/2002 Εφ.Θεσσαλ., Αρμεν. 57, σελ.956.Είναι νόμιμο το αίτημα χορήγησης στο τέκνο διατροφής και για το μετά την ενηλικίωση του χρονικό διάστημα, παρόλο που δεν έχει ακόμα εισαχθεί σε σχολή τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, διότι κρίνεται βέβαιη η εισαγωγή του.

Ζ. Δικαίωμα δικαστικής προστασίας (Σ. 20)

Το δικαίωμα δικαστικής προστασίας, που κατοχυρώνεται στο άρθρο 20 παρ.1 του Συντάγματος δεν ασκείται αυτοπροσώπως από το παιδί. Στις επίδικες διαφορές του με τρίτους αντιπροσωπεύεται από τους γονείς του, όπως ορίζει το άρθρο 1510 του Αστικού κώδικα. Ωστόσο, πρόβλημα δημιουργείται όταν οι δικονομικές ενέργειες των γονέων βλάπτουν τα συμφέροντα του τέκνου. Σ' αυτήν την περίπτωση είναι δυνατός ο διορισμός ειδικού επιτρόπου από το δικαστήριο προς όφελος του παιδιού.

Η. Δικαίωμα στη ζωή και την υγεία(Σ.5 παρ.2)

Τα δικαιώματα της ζωής και της υγείας δεν επιδέχονται σε καμία περίπτωση αντιπροσώπευση. Όμως, οι γονείς έχουν υποχρέωση που απορρέει από τη γονική μέριμνα να φροντίζουν για την υγεία των παιδιών τους. Πρόβλημα έχει ανακύψει στο παρελθόν με τη στάση ορισμένων γονέων, οι οποίοι για θρησκευτικούς κυρίως λόγους δεν επιτρέπουν τη πραγματοποίηση χειρουργικών επεμβάσεων στα παιδιά τους, μολονότι υπάρχει κατεπείγουσα ανάγκη. Η περίπτωση αυτή αντιμετωπίζεται σήμερα με την εφαρμογή του άρθρου 1534 του Αστικού κώδικα. Η άδεια για την επέμβαση δίνεται από τον εισαγγελέα πρωτοδικών, όταν οι γονείς αρνούνται αδικαιολόγητα να συναινέσουν.³⁹

Θ. Δικαίωμα επικοινωνίας

Οι γονείς δεν έχουν το δικαίωμα να παραβιάζουν το απόρρητο της επικοινωνίας των παιδιών παρά μόνο αν έχουν βάσιμες ενδείξεις για προβληματικές συναναστροφές.⁴⁰

Ο γονέας με τον οποίο δε διαμένει το τέκνο έχει στο πλαίσιο της γονικής μέριμνας το δικαίωμα να επικοινωνεί με το παιδί του. Το δικαίωμα αυτό προστατεύεται στο άρθρο 1520 παρ.1 του Αστικού κώδικα. Το δικαστήριο, όταν υπάρχει διαφωνία των γονέων, ρυθμίζει τα του δικαιώματος του γονέα

³⁹ 1433/2003 Εφ.Θεσσαλ., Αρμεν. 2003, σελ.1439.

⁴⁰ Παπαχρίστου Κ. Θανάσης, Εγχειρίδιο Οικογενειακού δικαίου, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα 1998, σελ.282.

προς επικοινωνία με γνώμονα το συμφέρον του τέκνου, ενώ είναι δυνατή η μεταρρύθμιση της δικαστικής απόφασης λόγω μεταβολής των συνθηκών.⁴¹

Ο γονέας με τον οποίο διαμένει το τέκνο οφείλει να διευκολύνει την επικοινωνία του με τον άλλο γονέα και να μην καλλιεργεί στο παιδί αισθήματα αντιπάθειας γι' αυτόν⁴². Πάντως η αφαίρεση της γονικής μέριμνας δεν μπορεί, κατά τη νομολογία, να λειτουργεί ως κύρωση σε βάρος του ενός γονέα, όταν αυτός απλώς δυσχεραίνει την επικοινωνία με τη μετάβαση στο εξωτερικό.⁴³ Επίσης, μόνη η άρνηση του τέκνου να επικοινωνήσει με τον άλλο γονέα δεν οφείλεται κατ' ανάγκη σε επίδραση του ασκούντος την επιμέλεια γονέα.⁴⁴

Αμφισβητείται αν το δικαστήριο μπορεί σε ακραίες περιπτώσεις να αφαιρέσει τελείως το δικαίωμα επικοινωνίας. Ορθότερη είναι μάλλον η άποψη, κατά την οποία κάτι τέτοιο είναι δυνατό όταν η συνέχιση της επικοινωνίας έχει βλαπτικές συνέπειες για το παιδί και ο αποκλεισμός της επιβάλλεται από το συμφέρον του.⁴⁵

Δικαίωμα επικοινωνίας έχουν και οι απώτεροι ανιόντες, όπως ορίζεται στο άρθρο 1520 παρ.2. το δικαίωμα αυτό είναι αυτοτελές και ανεξάρτητο από το αντίστοιχο δικαίωμα των γονέων.⁴⁶

⁴¹ 1560/2003, Εφ.Θεσσαλ., Αρμεν. 2003, σελ.1273.

⁴² 1324/2001 Εφ.Θεσσαλ., Αρμεν. 2003, σελ.1442.

⁴³ 485/1999 Εφ.Θεσσαλ., Αρμεν. 2001, σελ.480.

⁴⁴ 693/2001, Αρμεν.2001, σελ. 698.

⁴⁵ Κουνουγέρη- Μανωλεδάκη Ελένη, Το δικαίωμα επικοινωνίας στα πλαίσια του εκσυγχρονισμένου οικογενειακού δικαίου, από το συλλογικό έργο της Εταιρίας Νομικών Βορείου Ελλάδος, εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1989, σελ.72-76.

ΒΑΣΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα συνταγματικά δικαιώματα εφαρμόζονται κατά το αμυντικό τους περιεχόμενο και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών και ιδιαίτερα στο πλαίσιο θεσμών, όπως η οικογένεια.

Στο πλαίσιο της έγγαμης συμβίωσης, η αρχή της ισότητας των φύλων είναι η θεμελιώδης αρχή που διέπει τις σχέσεις των συζύγων και την από μέρους τους άσκηση των συνταγματικών τους δικαιωμάτων. Μόνο ελευθερίες που συνδέονται με τη φύση και τη λειτουργία του γάμου προσαρμόζονται θεσμικά.

Η σχέση γονέων και τέκνων χαρακτηρίζεται από την αντιπροσώπευση των τελευταίων από τους πρώτους στην άσκηση των συνταγματικών τους δικαιωμάτων. Η αντιπροσώπευση, όμως, όπως αναφέραμε, πρέπει προοδευτικά να υποχωρεί και η αυτονομία του παιδιού να αυξάνεται.

Πάντως τόσο στις σχέσεις των συζύγων όσο και στις σχέσεις γονέων και τέκνων δικαιώματα, όπως η ζωή, η υγεία, η θρησκευτική ελευθερία, η ελευθερία έκφρασης κ.α., που δεν έχουν σχέση με το περιεχόμενο των οικογενειακών σχέσεων, δεν επιδέχονται αντιπροσώπευση και εφαρμόζονται χωρίς περιορισμούς.

⁴⁶ 1715/2003 Εφ.Θεσσαλ., Αρμεν. 2003, σελ.1611.

ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΣΤΙΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σήμερα θεωρείται ότι τα συνταγματικά δικαιώματα ισχύουν και στις ιδιωτικές σχέσεις. Στο πλαίσιο του θεσμού της οικογένειας η αρχή της ισότητας των φύλων διέπει τις συζυγικές σχέσεις. Κάθε σύζυγος μπορεί ανεμπόδιστα να ασκεί τη θρησκευτική του ελευθερία, την πολιτική, οικονομική και επαγγελματική του δραστηριότητα, εφόσον δεν παραμελεί τις οικογενειακές του υποχρεώσεις. Οφείλει, όμως, να προσαρμόζει δικαιώματα, όπως κυρίως η σεξουαλική ελευθερία και η επικοινωνία με τρίτους, στις υποχρεώσεις που απορρέουν από την έννοια της συμβίωσης.

Τα παιδιά είναι υποκείμενα συνταγματικών ελευθεριών, τις οποίες ασκούν μέσω των νομίμων αντιπροσώπων τους, των γονέων τους. Οι τελευταίοι οφείλουν να συνεκτιμούν το συμφέρον και τη γνώμη του παιδιού ανάλογα με την ωριμότητά του. Υπάρχουν, όμως, και δικαιώματα, όπως, η ζωή, η υγεία, η θρησκευτική και πολιτική ελευθερία που ασκούνται αυτοπροσώπως και χωρίς θεσμική προσαρμογή από τα παιδιά.

CONSTITUTIONAL RIGHTS IN FAMILY RELATIONS

SUMMARY

Today it is believed that constitutional rights are valid in private relations. In the family institution, the principle of equality of sexes regulates conjugal relations. Every spouse can exercise the right of religious freedom, political, economic and professional activity, as long as he/she does not neglect his/her family obligations. However, he/she ought to adjust rights, such as sexual freedom and communication with others, to obligations that derive from the meaning of cohabitation.

Children are individuals of constitutional freedoms, which they exercise through their legal representatives, their parents. Parents ought to estimate child's interests and opinion. There are, however, rights, such as life, health, religious and political freedom that are exercised by children personally, without constitutional adjustment .

ΒΑΣΙΚΑ ΛΗΜΜΑΤΑ

Αιτιώδης συνάφεια	Instrumentality
Άμβλωση	Abortion
Ανθρώπινη αξία	Human value
Αντικειμενικές αρχές	Objective principles
Αστικός κώδικας	Civil code
Άσυλο	Asylum
Ατομικά δικαιώματα	Individual rights
Γάμος	Marriage
Γονείς	Parents
Γονική μέριμνα	Parental custody
Δημόσιο δίκαιο	Public law
Διαπροσωπικές σχέσεις	Transpersonal relations
Διατροφή	Alimony
Δικαστική προστασία	Legal protection
Εκπαίδευση	Education
Ελευθερία διακίνησης	Freedom of transporting
Ελευθερία εγκατάστασης	Freedom of establishment
Έννομη τάξη	Public order
Επαγγελματική δραστηριότητα	Professional activity
Επικοινωνία	Communication
Επιμέλεια	Diligence
Επώνυμο	Surname
Εργασία	Work
Ζωή	Life
Θεσμικές εγγυήσεις	Institutional guarantees
Θεσμική προσαρμογή	Institutional adjustment
Θρησκευτική ελευθερία	Religious freedom
Ιδιώτες	Citizens
Ιδιωτικό δίκαιο	Private law
Ιθαγένεια	Nationality
Ισότητα	Equality
Κατοικία	Domicile

Κράτος	State
Νόμιμος αντιπρόσωπος	Legal representative
Οικογένεια	Family
Οικονομική δραστηριότητα	Economic activity
Παιδική ηλικία	Childhood
Πατρική εξουσία	Father's discretion
Πολιτική έκφραση	Political expression
Προσωπικότητα	Personality
Σεξουαλική ελευθερία	Sexual freedom
Συζυγική πίστη	Spousal loyalty
Σύζυγοι	Spouses
Συμβίωση	Cohabitation
Συμφέρον	Interest
Σύνταγμα	Constitution
Συνταγματικά δικαιώματα	Constitutional rights
Συνταγματική προστασία	Constitutional protection
Σωφρονισμός	Rehabilitation
Τέκνα	Children
Τριτενέργεια	Direct effect
Υγεία	Health
Υποκειμενικά δίκαια	Subjective rights

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ανδρουλιδάκη Ισμήνη, Οι ισότιμοι σύζυγοι, Αθήνα 1977

Βιδάλη Κ. Τάκη, Η συνταγματική διάσταση της εξουσίας στο γάμο και την οικογένεια. Ατομικές ελευθερίες και θεσμικοί μετασχηματισμοί, έκδοση Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα Κομοτηνή 1996

Δαγτόγλου Δ. Π., Συνταγματικό δίκαιο. Ατομικά δικαιώματα, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα

Dekeuwer- Defossez Francoise, Les droits de l' enfant, edition actualisee puf

Δημητρόπουλου Γ. Ανδρέα, Τα αμυντικά δικαιώματα του ανθρώπου και η μεταβολή της έννομης τάξεως, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα Κομοτηνή 1981

Δημητρόπουλου Γ. Ανδρέα, Συνταγματικά δικαιώματα, παραδόσεις Συνταγματικού δικαίου, τόμος ΙΙΙ, Ι΄ έκδοση, Αθήνα 2004

Ηλιοπούλου- Στράγγα Τζούλια, Η «τριτενέργεια» των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων του Συντάγματος 1975, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 1990

Κουνουγέρη- Μανωλεδάκη Ε., Το δικαίωμα επικοινωνίας στα πλαίσια του εκσυγχρονισμένου οικογενειακού δικαίου, από το συλλογικό έργο της Εταιρίας Νομικών Βορείου Ελλάδος «Θέματα Γονικής Μέριμνας», Θεσσαλονίκη 1989

Μάνεση Ι. Αριστόβουλου, Η πραγμάτωση της συνταγματικής προστασίας της ανήλικης νεότητας στο ισχύον δίκαιο, από το συλλογικό έργο της Εταιρίας Νομικών Βορείου Ελλάδος «Θέματα Γονικής Μέριμνας», εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1989

Μάνεση Ι. Αριστόβουλου, Η συνταγματική καθιέρωση ισονομίας ανδρών και γυναικών, από το συλλογικό έργο «Δίκαιο και Πολιτική», 1983

Μάνεση Ι. Αριστόβουλου, Συνταγματικά δικαιώματα. Ατομικές ελευθερίες, πανεπιστημιακές παραδόσεις, εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη

Ματθία Στεφάνου, Η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και οι περιορισμοί της στο ιδιωτικό δίκαιο, από το συλλογικό έργο της Ένωσης Ελλήνων Συνταγματολόγων «Οι συνταγματικές ελευθερίες στην πράξη», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή 1986

Μπούτου Γ. Ευάγγελου, Η πατρική εξουσία, Αθήναι 1964

Παπαχρίστου Κ. Θανάσης, Εγχειρίδιο Οικογενειακού δικαίου, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα 1998

Ράικου Γ. Αθανασίου, Παραδόσεις Συνταγματικού δικαίου. Τα θεμελιώδη δικαιώματα, τεύχος β, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα- Αθήνα/ Κομοτηνή Αθήνα 1984

Σκουλούδη Ζαχαρίου, Συζυγικά σχέσεις και οικονομικά συνέπειαι, εκδοτικός οίκος: Αφοί Π. Σάκκουλα, Σανταρόζα 1, Αθήναι 1984

Fortin Jane, The Human Rights Act 1998, από το συλλογικό έργο «The New Handbook of Children's Rights», edited by Bob Franklin, London and New York

Χρυσόγονου Χ. Κώστα, Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα 1998

ΠΙΝΑΚΑΣ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ

60/1969 ΑΠ, ΝοΒ 1969, σελ.562, Επίκληση μαγνητοφωνικών ταινιών προς απόδειξη συζυγικής απιστίας

1242/1979 Τριμ.Πλημ.Θεσσαλ., Αρμεν. 1980, σελ.989, Υπόθεση μοιχείας στη Θεσσαλονίκη

189/1981 Βουλ./Συμβ.Εφ.Θεσσαλ.,Αρμεν.1981, σελ.1040, Απομαγνητοφώνηση δύο μαγνητοταινιών της κατηγορουμένης συζύγου που ελήφθησαν με υποκλοπή

1782/1981 Εφ.Θεσσαλ., Δίκη 14, σελ.137, Επίκληση υποκλοπείσης μαγνητοταινίας σε δίκη επιμέλειας

606/1982 Εφ.Πειρ., Ελλ.Δικ. 1984, σελ.385, Δίκη διαζυγίου για διάσπαση της έγγαμης συμβίωσης

341/1983 Μον.Πρωτ.Αθ., ΝοΒ 1983, σελ.1026, Επίκληση υποκλοπείσης μαγνητοταινίας σε δίκη διατροφής

673/1983 ΑΠ, Δίκη 14, σελ.445, Παραδεκτό της επίκλησης μαγνητοταινίας με υποκλεμμένη τηλεφωνική συνδιάλεξη σε δίκη διαζυγίου

3081/1985 Εφ.Αθ., Δίκη 16, σελ.521, Παραδεκτό της επίκλησης μαγνητοταινίας με υποκλεμμένη τηλεφωνική συνδιάλεξη για την απόδειξη μοιχείας της συζύγου

6484/1985 Εφ.Αθ., Ελλ.Δικ. 1986, σελ.119, Διαζύγιο λόγω τετραετούς διάστασης

245/1986 Μον.Πρωτ.Ηρακλείου, Αρχ.Ν. 1986, σελ.125, Μη ανάθεση γονικής μέριμνας σε χιλιάστρια μητέρα

5/1989 Εφ.Αθ., Αρμεν. 1989, σελ.34, Πράξεις διαχείρισης της περιουσίας δύο ανηλίκων από τους γονείς τους

7758/1990 Εφ.Αθ., Δίκη 22, σελ.139, Παρακολούθηση των τηλεφωνικών συνδιαλέξεων της συζύγου

435/1992 Μον.Πρ.Θεσσαλ., Αρμεν. 1993, σελ.133, Διαφωνία γονέων ως προς την ονοματοδοσία παιδιού

480/1992 ΑΠ, Ελλ.Δ., σελ.1573, Η πεντηκοστιανή μητέρα

735/1993 Εφ.Αθ., Αρμεν.47/1993, σελ.332, Επιδίκαση χρηματικής ικανοποίησης υπέρ του συζύγου και σε βάρος τρίτου ο οποίος συνήψε ερωτικές σχέσεις με τη σύζυγό του και προσέβαλε το δικαίωμα του για συζυγική πίστη και την τιμή του

485/1999 Εφ.Θεσσαλ., Αρμεν.2001, σελ.480, Μετάβαση της μητέρας και του τέκνου σε χώρα του εξωτερικού χωρίς προηγούμενη ενημέρωση του πατέρα

2269/2000 Εφ.Θεσσαλ., Αρμεν.2001, σελ.210, Ονοματοδοσία ανηλίκου τέκνου

693/2001 Εφ.Θεσσαλ., Αρμεν. 2001, σελ.698, Διατάραξη της επικοινωνίας του γονέα με το τέκνο από τον άλλο γονέα

1324/2001 Εφ.Θεσσαλ., Αρμεν.2003, σελ.1442, Παραβίαση από τη μητέρα της δικαστικής απόφασης ρύθμισης του δικαιώματος επικοινωνίας του πατέρα με το τέκνο

2941/2002 Εφ.Θεσσαλ., Αρμεν. 57, σελ.956, Χορήγηση στο τέκνο διατροφής και για το μετά την ενηλικίωσή του διάστημα

1433/2003 Εφ.Θεσσαλ., Αρμεν. 2003, σελ.1439, Συνεκτίμηση των επιπτώσεων της θρησκείας του γονέα στην άσκηση της γονικής μέριμνας

1560/2003 Εφ.Θεσσαλ., Αρμεν. 2003, σελ.1273, Επικοινωνία γονέα και ανήλικης κόρης

1715/2003 Εφ.Θεσσαλ., Αρμεν. 2003, σελ.1611, Διαταγή επικοινωνίας τέκνου με τους απώτερους ανιόντες του παρά την έκφραση αντίθετης επιθυμίας του.